

*Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долишнього НАН України»*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

ЦИМБАЛЮК ІРИНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

«Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах децентралізації»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальностями 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність дисертаційного дослідження

В умовах побудови правової, демократичної та соціально орієнтованої держави з економікою ринкового типу визначальне місце посідає повне задоволення потреб населення у суспільних благах та підвищення добробуту кожного громадянина. Проте історично назріла необхідність розвитку України в напрямі децентралізації влади та управління, що сприятиме зміцненню основ місцевого самоврядування і, в свою чергу, призводить до появи нових завдань у сфері бюджетного регулювання регіонального розвитку.

Проблеми ефективного розподілу фінансових ресурсів, необхідних для функціонування держави й адміністративно-територіальних утворень в Україні набули останнім часом надзвичайної актуальності, що пов'язано з окремими негативними процесами у соціально-економічній сфері країни, зокрема, відсутністю чітких пріоритетів щодо управління економікою, значним зростанням державного боргу, хронічною нестачею бюджетних ресурсів, високим рівнем централізації системи державних фінансів, слабким рівнем фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Усе це потребує наукового переосмислення та корегування концептуальних засад бюджетного регулювання, а також вирішення широкого кола теоретичних, методичних та

практичних проблем у сфері формування фіскального простору та міжбюджетних відносин.

Специфіка процесів реформування державного устрою та системи фінансових відносин у бюджетній сфері визначає необхідність раціонального розподілу фінансових повноважень між рівнями бюджетної системи, наповнення дохідної частини бюджетів за рахунок податкових та інших надходжень згідно чинного законодавства. Крім того, численні проблеми розвитку регіонів пов'язані не лише з їх диференціацією, що визначається бюджетним потенціалом, а й з ефективністю використання наявних коштів. Особливого значення та актуальності дане питання набуває при формуванні місцевих бюджетів, оскільки, оскільки через функціонування органів місцевого самоврядування проявляється організація демократичного устрою суспільства.

Саме на регіональному рівні процеси соціально-економічного розвитку держави набувають конкретного і цілеспрямованого характеру орієнтації на задоволення індивідуальних і колективних потреб громадян у забезпеченні добробуту, високого рівня якості життя, а також реалізації програм соціально-економічного розвитку. Усі ці згадані вище проблеми зумовлюють необхідність адаптивних змін для збереження економічного потенціалу регіонів й забезпечення їх інклюзивного розвитку, зокрема на базі розширення фіскального простору, що сьогодні є вкрай важливим і водночас надзвичайно складним завданням для сучасної фінансової науки і практики.

З огляду на це, дисертаційна робота Цимбалюк Ірини Олександрівни, що присвячена вирішенню важливої науково-практичної проблеми щодо розроблення теоретико-методологічних засад і обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації є, безперечно, актуальною і своєчасною.

Підтвердженням актуальності дисертаційної роботи її безпосередній зв'язок із основними напрямками та темами наукових досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, зокрема:

«Трансформація зовнішньоекономічної діяльності України в умовах реалізації європейського вибору»; «Єврорегіон „Буг”: передумови та стратегічні пріоритети сталого просторового розвитку» (реєстраційний номер 0109U000580); «Єврорегіон „Буг”: ринкова трансформація в умовах міжрегіональної інтеграції» (реєстраційний номер 0111U002147); «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (реєстраційний номер 0118U001094); «Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання» (реєстраційний номер 0120U102632). У межах вказаних тем здобувачкою розкрито сучасну парадигму розширення фіскального простору в умовах фінансової децентралізації та розроблено організаційно-економічний підхід до фінансового забезпечення інклюзивного розвитку регіону.

*Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і
рекомендацій, їх достовірність та новизна*

Виходячи із розуміння необхідності обґрунтування теоретико-методологічних основ дослідження фіскального простору інклюзивного розвитку регіону та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо його розширення в умовах фінансової децентралізації, у роботі визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які загалом вірно відображають його сутність.

Комплекс завдань, які поставлені та вирішені дисертанткою, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст. Так, зокрема, уточнено сутність понять «фінансова децентралізація», «інклюзивний розвиток регіону», «фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону», узагальнено методологічні засади дослідження фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації, здійснено аналіз зазначених процесів у сфері досліджуваної проблематики, розроблено та обґрунтовано низку науково-методичних підходів до оцінки та практичні рекомендації щодо розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в Україні.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом, науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор загалом впорався.

При цьому вдалось отримати такі результати, які, на нашу думку, можна віднести до елементів наукової новизни в межах спеціальностей 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит:

розвинуто сутність понять: «інклюзивний розвиток регіону» - з позицій досягнення комплексних якісних і кількісних змін просторової системи та активізації залучення населення до суспільно корисної діяльності, що дало змогу обґрунтувати його сутність, принципи та різновиди (с. 60-61, 64-66); «Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону» - з огляду на трактування його як середовища фіскальної взаємодії між економічними суб'єктами та органами місцевого самоврядування задля досягнення цілей інклюзивного розвитку регіону (с. 83–86); «фінансова децентралізація» - з огляду на визначення її важливою умовою розширення фіскального простору регіону та стимулювання процесів інклюзивного розвитку (с. 95–96, 107 - 109);

обґрунтовано методологічний підхід до комплексного дослідження фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації, який передбачає теоретичну концептуалізацію інклюзивного розвитку регіону та його фінансового забезпечення, наукову ідентифікацію сутності фіскального простору, визначення векторів розширення фіскального простору й напрямків активізації інклюзивного розвитку регіону (с. 113-132).

уперше розроблено концепцію інклюзивного розвитку регіону через механізм фінансової децентралізації з огляду на її цілі, завдання, складові інклюзивного розвитку (економічне зростання, соціальна стабільність, формування інклюзивної інфраструктури) та спрямованість на підвищення рівня добробуту населення за рахунок їх синергетичної взаємодії (с. 135–136);

набули подальшого розвитку зміст і структура механізму інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації, виходячи із

економічного, нормативно-правового і організаційно-інституційного інструментарію забезпечення розвитку регіону, а також цілей та пріоритетів інклюзивного розвитку та фінансової децентралізації (с. 145 – 148, 150 – 151);

удосконалено науково-методичний підхід до поетапного оцінювання фіскального простору інклюзивного розвитку регіону, що дає змогу більш повно врахувати вплив чинників та умов фінансової децентралізації на інклюзивний розвиток регіону і створює підґрунтя для наукового обґрунтування напрямів розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону (с. 159–161);

поглиблено методичні засади аналізу інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації на базі системи оціночних показників, які характеризують просторову систему на регіональному та локальному рівнях, що передбачає комплексне застосування методів інтегрального аналізу та рейтингування (с. 183 – 189);

обґрунтовано науково-методичний підхід до аналізу ключових факторів впливу на інклюзивний розвиток регіону, що уможливорює кількісне визначення впливу інтегральних параметрів фіскального простору за доходами, витратами й податковим потенціалом на інклюзивний розвиток регіону за допомогою застосування економетричного інструментарію (с. 337 – 346);

запропоновано науковий підхід щодо обґрунтування напрямів розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіонів на базі застосування матриці стратегічних пріоритетів, яка передбачає зіставлення рівня інклюзивного розвитку регіону та інтегрального показника фіскального простору (с. 355–360). Використання зазначеної матриці дає змогу виявити проблеми та основні стратегічні орієнтири регіонального розвитку, що оптимізують параметри фіскального простору та інклюзивний розвиток регіону за умов фінансової децентралізації;

розроблено організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації (с. 379–381), який передбачає формування місцевих фінансових

ресурсів шляхом ефективного використання потенційних джерел фінансування за рахунок міжнародних організацій та іноземних країн; внутрішніх ресурсів держави та формування власних доходів та ресурсів регіону, що надходять у розпорядження ОТГ;

набули подальшого розвитку науково-практичні підходи і стратегічні заходи у сфері вдосконалення оподаткування інтернет-діяльності; застосування прогресивної шкали ПДФО; посилення ролі екологічних платежів, у відповідь на виявлені домінуючі тенденції, якими є: впровадження нових технологій, автоматизація та диджиталізація; демографічні зміни, що характеризуються рівнем старіння населення, міграційними процесами й урбанізацією; загострення екологічних проблем. (с. 405–426).

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Запропоновані теоретико-методологічні та науково-прикладні засади розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах децентралізації ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії та політекономії, класичних і сучасних теоріях регіонального розвитку й інклюзивного зростання, теорії місцевих фінансів тощо.

Не викликає сумніву достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, методичних підходів, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та зарубіжних економістів, а також законодавчі і нормативно-правові документи, що регламентують питання бюджетної діяльності та регіонального розвитку. Основні положення роботи базуються на використанні та узагальненні даних статистичних служб, Міністерства фінансів, Державної казначейської служби України, річних звітів про виконання бюджету, а також даних періодичних видань, аналітичних розрахунків авторки.

У дисертації вміло використано значну кількість фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних вчених (403 джерела), значний масив статистичного і фактологічного матеріалу, який якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках. Усе це засвідчує широту аналітичного узагальнення, глибину і комплексність опрацювання досліджуваної теми.

Отримані здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості, що забезпечено використанням сучасних методів наукових досліджень, зокрема системного підходу, логічного узагальнення, індукції і дедукції, групування, аналізу і синтезу, інтегрального і кореляційно-регресійного аналізу, системно-структурного, історико-логічного та інших методів наукового пізнання.

В роботі проведено оцінювання фіскального простору регіону за показниками доходів, витрат і податкового потенціалу (с. 193–254), здійснено діагностику фінансової децентралізації як умови розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону (с. 254–285), а також аналіз показників інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації на регіональному та локальному рівнях (с. 291–338). Обґрунтованість висновків також підтверджується матеріалом, поданим у додатках.

Проведений аналіз дав змогу розподілити регіони за секторами відповідно до рівня децентралізації та економічного розвитку для обґрунтування перспектив досягнення економічних цілей інклюзивного зростання; оцінити інтенсивність децентралізації фінансових відносин щодо акумулювання та перерозподілу фінансових ресурсів та розширення можливостей регіону у досягненні перспектив інклюзивного зростання; оцінити інклюзивний розвиток за інтегральними індексами економічного зростання, соціальної стабільності й інклюзивної інфраструктури та визначити вплив децентралізації на формування фінансової спроможності регіону.

Викладене вище дає можливість висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних

обґрунтувань і аргументації всіх положень, які висунуто до захисту, практичного значення висновків і рекомендацій, що впливають із дисертації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої наукової проблеми, не можна водночас залишити поза увагою деякі дискусійні положення та недоліки:

1. У дисертації здобувачка систематизує основні групи чинників фінансової децентралізації (с. 140, рис. 2.4), однак далі ці напрацювання не застосовує. Видається, що подальше оцінювання їх впливу на проходження процесу децентралізації в Україні та формування фіскального простору регіонів дозволило б поглибити результати дослідження.

2. Проведений аналіз фіскального простору в регіональному розрізі здебільшого охоплює оцінку обсягу та динаміки показників податкових надходжень (с. 196 – 216, 240 – 249). Однак, на нашу думку, варто було б більше уваги приділити можливостям збільшення неподаткових надходжень, адже фінансова децентралізація в авторському трактуванні включає розширення можливостей органів місцевого самоврядування акумулювати надходження не лише від податків (с. 95 – 96; рис. 1.9, с. 92).

3. Дослідження, проведене дисертанткою, охоплює проведений ґрунтовний аналіз передумов та показників інклюзивного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації (підр. 4.2, с. 320 – 336). Зважаючи на те, що ключовою передумовою фінансової децентралізації є адміністративно-територіальна реформа, доцільно було б здійснити узагальнюючу оцінку повноважень органів місцевого самоврядування та зміни адміністративно-територіального поділу. На нашу думку, цей аспект потребує поглибленого дослідження.

4. У розділі 3 роботи здійснено оцінку фінансової децентралізації як умови розширення фіскального простору регіонів та розкрито методичний підхід до її діагностики за показниками децентралізації доходів та видатків.

Водночас на рис. 3.36 (с. 282) наведено показник інтенсивності фінансової децентралізації, який потребує додаткового пояснення та розкриття методики його розрахунку.

5. Дещо спірним є віднесення інструментів фандрейзингу та крауфандингу до сфери використання коштів населення, мобілізованих на засадах самооподаткування (с. 389 – 390). Адже зазначені інструменти попри свою високу ефективність та популярність не є обов'язковими платежами, здійснюються виключно на засадах добровільності і не передбачають прийняття жодних колективних рішень про встановлення розміру платежу, а відтак – не мають ознак самооподаткування.

6. Цікавою у підрозділі 5.2. «Організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» видається характеристика пропонованих потенційних фінансових інструментів та джерел ресурсів для фінансування проектів інклюзивного розвитку регіону, однак ці положення потребують глибшого розкриття з позицій механізмів їх удосконалення, а також ефектів від впровадження таких новацій.

Наведені зауваження і дискусійні моменти вказують на деякі суперечливі аспекти дослідження, проте загалом вони засвідчують складність і багатогранність обраної теми, її практичну важливість та актуальність і суттєво не впливають на якісні характеристики дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне й практичне значення виконаного дисертаційного дослідження полягає в розробці нових і вдосконаленні наявних теоретико-методологічних засад та науково-практичних підходів щодо розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації, що є своєрідним внеском в економічну науку і дозволило автору – Цимбалюк І.О. розробити і запропонувати оригінальні підходи до вирішення існуючої наукової проблеми.

Теоретичне значення розробок дисертанта полягає в розширенні та уточненні понятійно-категорійного апарату, класифікаційних ознак, обґрунтуванні механізмів впливу фіскального простору на інклюзивний розвиток регіонів.

Теоретичні підходи доведені до рівня практичних рекомендацій, які є слушними і можуть бути використані в роботі органів влади. Зокрема, особливої уваги заслуговують авторські ідеї щодо розширення фіскального простору (с. 363 – 374), активізації інклюзивного розвитку регіону (с. 375 – 378), оптимізації оподаткування суб'єктів інтернет-діяльності в Україні (с. 406 – 410), застосування прогресивної шкали ПДФО (с. 416 – 419).

Представлені у роботі висновки і рекомендації можуть бути використані в діяльності державних та регіональних органів влади, об'єднаних територіальних громад у процесі планування бюджетів, оцінювання фіскального потенціалу та інклюзивного розвитку, а також розроблення відповідних стратегічних, програмних та прогнозних документів на державному, регіональному та місцевому рівнях. Наукові результати, отримані автором у процесі дослідження, також можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів при підготовці фахівців-економістів.

Практичне використання одержаних результатів дозволяє підвищити рівень ефективності та наукового обґрунтування рішень щодо вдосконалення підходів до розширення фіскального потенціалу в контексті забезпечення інклюзивного розвитку регіонів на базі застосування принципів, закладених автором.

Результати наукового дослідження знайшли своє практичне застосування в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики, Департаменту економіки та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації, Департаменту соціальної політики Луцької міської ради, Боратинської сільської ради Луцького району Волинської області, Громадської організації «Волинська агенція із залучення інвестицій», товариств з обмеженою відповідальністю «ОЇ ОО Е-А-Т» та «Енсол Україна»,

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, що підтверджується належними документами.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

За результатами дослідження опубліковано 71 наукову працю, зокрема: 10 монографій, з них одна одноосібна; 31 статтю у наукових фахових виданнях України, у т. ч. 14 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 3 індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science); 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав (з них одна індексується у наукометричних базах Scopus та Web of Science); 22 публікації апробаційного характеру і три публікації, що додатково відображають наукові результати дослідження. Загальний обсяг публікацій 74,3 друк.арк., із яких 64,91 друк. арк. належать особисто автору.

В опублікованих працях відображені положення всіх п'яти розділів дисертації. Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях. В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. Зміст, обсяг та рівень опублікованості матеріалів дисертаційного дослідження, їх практична апробація відповідають встановленим вимогам. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Публікації відображають результати досліджень за усіма розділами дисертації у розрізі спеціальностей 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

В авторефераті дисертації розкрито актуальність обраної теми, наукову новизну розробок, висновки та рекомендації автора. Він є ідентичним дисертації за структурою та змістом, та не містить інформації, яка відсутня у дисертаційній роботі.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація написана державною мовою. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Структурна побудова дисертації Цимбалюк І.О. відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації і виносяться в додатки. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла.

Дисертація оформлена відповідно нормам і правилам Міністерства освіти і науки України, є завершеною науково-дослідною роботою, яка характеризується високим науково-методологічним рівнем.

Робота не містить запозичень із дисертації Цимбалюк І.О. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук «Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках», захищеної у 2008 році.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Цимбалюк Ірини Олександрівни «Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» є самостійною завершеною цілісною науковою працею, що полягає у новому розв'язанні важливої наукової проблеми – розроблення теоретико-методологічних засад та обґрунтування науково-практичних розширення фіскального простору інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації.

За змістом та якістю теоретико-методологічних та практичних розробок робота Цимбалюк І.О. відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: тему дисертаційної роботи належним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи вирішено.

Наукова новизна основних положень дисертації полягає у тому, що вони відзначаються особистим авторським підходом до постановки і вирішення досліджуваної проблеми. За змістом, новизною та тематичною спрямованістю публікацій дисертаційна робота відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» та паспортам спеціальностей 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Загалом, дисертаційна робота «Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах децентралізації» за своїм змістом і фаховим спрямуванням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами і доповненнями), внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка – Цимбалюк Ірина Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри фінансового консалтингу
та банківництва Університету банківської справи,
доктор економічних наук, професор

Б.І. Пшик

Підпис д.е.н., професора, завідувача кафедри фінансового консалтингу та банківництва Університету банківської справи Пшика Богдана Івановича засвідчую:

Ректор
Університету банківської справи,
доктор економічних наук, професор

А.Я. Кузнєцова